

активних авторів — викладачів, аспірантів, студентів. Редакційна колегія прагне підтримувати та розвивати творчі здібності читачів. Ми з радістю публікуємо творчі доробки школярів, студентів.

— Михайле Йосиповичу, як Ви оцінюєте нинішню економічну ситуацію в Україні і яким Ви бачите майбутнє української математичної освіти?

— Я впевнений, що Україна подолає економічні труднощі, збереже державність і стане процвітаючою країною Європи. Вірю, що будуть збережені найкращі здобутки нашої освіти, буде ліквідована видавнича криза, і наші учні матимуть найкращі підручники, науково-популярні книжки та журнали. Вірю в процвітання нашої освіти та науки.

ПІДРУЧНИК ІНШОГО ЖИТТЯ

Вибрані сторінки зі спогадів учнів Михайла Ядренка

На перший погляд біографія Михайла Йосиповича Ядренка схожа на біографії інших видатних учених України: школа, університет, аспірантура, асистент, доцент, професор, завідувач кафедри теорії ймовірностей та математичної статистики Київського національного університету імені Тараса Шевченка, член-кореспондент Академії наук України, сотні наукових статей, десятки книг, кілька десятків учнів — кандидатів та докторів наук, видавнича діяльність, участь у міжнародних конференціях...

Але для того, хто знав Михайла Йосиповича особисто, його життя постає іншим: він займав якесь особливе місце серед яскравого сузір'я української школи теорії ймовірностей, до якого належать Борис Володимирович Гнеденко, Йосип Ілліч Гіхман, Анатолій Володимирович Скороход, Володимир Семенович Корольок, Ігор Миколайович Коваленко та багато інших. І справа не тільки в тому, що він віддав усе життя

служінню математиці або що він мав винятковий талант помічати здібних молодих людей та ніколи не жалів часу на їх виховання.

Можливо, не всі погодяться зі мною, але зараз мені здається, що українська школа теорії ймовірностей трималася на двох китах: генії Анатолія Володимировича Скорохода та душевній доброті Михайла Йосиповича Ядренка. Важко знайти людину з нашого кола, якій би Михайло Йосипович не допоміг у чомусь. Саме його любов до людей, така звичайна і така незвичайна, зігрівала усіх нас на шляху до того високого замку, яким є сучасна наука. У цьому сенсі життя Михайла Йосиповича є для нас усіх підручником іншого життя у турбулентну добу, в якій, я впевнений, кожен із нас буде заглядати ще багато разів, щоб навчитися бути мужнім та сильним.

Не помилюся, якщо скажу, що Михайло Йосипович не любив сірості, пошлості, сухого педантизму

та людей серійного виробництва. Зате дуже любив особистостей неординарних та талановитих. І ще — у нього був дуже рідкісний для наукових керівників дар — він умів радіти малим та великим успіхам своїх учнів. І ніколи не шукав у науці кон'юнктурної вигоди.

Я не пам'ятаю нашої першої зустрічі. Напевно то була лекція, яку Михайло Йосипович читав студентам університету десь у 1971 році, а може лекція учням фізико-математичного інтернату (у Феофанії) у 1967–1968 роках. Але я добре пам'ятаю, як на четвертому курсі (1972) я підійшов до нього, щоб отримати тему для курсової роботи. Саме тоді він поставив мені задачу — узагальнити центральну граничну теорему на випадкові поля, які задовольняють певні умови залежності. Так трапилося, що навесні того року я потрапив на місяць у лікарню у Пущі-Водиці. Мене часто відвідували друзі, і ми ходили до лісу палити вогнища. Крім того, я читав книгу І.А.Ібрагімова та Ю.В.Лінника «Незалежні та стаціонарні зв'язані випадкові величини», яку мені дав Михайло Йосипович, та його статтю «Статистичні задачі для ізотропних випадкових полів». Я робив перші спроби пристосувати метод секційного підсумовування С.Н.Бернштейна до випадкових полів. Здається, я це робив без особливого ентузіазму, бо курсові роботи на другому та третьому курсі були формальними. Одного дня, коли я повертався з лісу до лікарні, побачив Михайла Йосиповича, який приїхав провідати мене. Ми говорили про моє здоров'я, а потім він запитав: «Ну

як же просувається задача?» На той час задача не була розв'язана. Я не пам'ятаю своєї відповіді, але добре пам'ятаю, що мені було якось незручно. Після цього я дуже серйозно взявся до роботи і зробив перші кроки у правильному напрямку. Пізніше ця курсова робота перетворилася в дипломну (з якої вийшло три статті), а потім і в кандидатську дисертацію. Мені здається, цей приклад яскраво показує, як саме виняткові людські якості Михайла Йосиповича допомогли мені почати наукову роботу. З того часу у нас склалися дуже близькі стосунки, які тривали майже 32 роки...

Коли я закінчив університет, Михайло Йосипович зробив усе можливе, щоб я залишився в аспірантурі. Але він не зміг подолати опір деканату, який був настроєний проти цього. І тоді Михайло Йосипович запропонував мені продовжити дослідження без аспірантури. Як? Дуже просто: вечорами я приходив до нього додому, і ми довго працювали. Це були не тільки математичні уроки, ми часто говорили про філософію, літературу, політику. У нього була чудова на той час математична та художня бібліотека. Кожного разу я брав читати книжки, які тоді були рідкістю. Саме так я вперше прочитав Паскаля та Сенеку, Маркеса та Камю та багато інших авторів. Але особливою перлиною його художньої бібліотеки було зібрання української літератури та поезії. Були там і тоді заборонені (або напівзаборонені) автори, зокрема, поети розстріляного відродження...

Вже після мого захисту кандидатської дисертації Михайло Йосипович

зміг повернути мене на рідну кафедру, і ми стали колегами. Михайло Йосипович був тоді у розквіті свого таланту. Лекції із спектральної теорії випадкових полів, які він читав у нашому університеті, ще й зараз вважаються складними для студентів Кембріджу та Оксфорду. То були щасливі роки спільної праці, радості і болю...

Після революції 1991 року життя спалахнуло так, ніби небесні блискавки підпалили старі сухі дерева. Але сухі дерева згоріли швидко, а нові (історичні) дерева ростуть повільно. Настала пора зневіри, цинізму та підлості. Михайло Йосипович дуже важко переживав важкі політичні реалії сучасної України. То був біль, який ішов від самого серця, бо він відчував життя, як єдиний процес, де математична творчість та життєва — рівноцінні та нероздільні.

Чи були в нього недоліки? Не знаю. Але Михайло Йосипович не вмів говорити «ні». Можливо, саме ця його риса характеру дозволяла іншим іноді використовувати його, причому, як на мене, не завжди в позитивному сенсі.

На перший погляд здається, що у нього було багато друзів. Насправді він був досить самотнім і майже нікому не дозволяв зазирнути у глибини своєї душі. Можливо, він міг говорити відверто лише з Миколою Потаповичем Слободенюком та Віленом Іллічем Михайловським. Але це тільки моє припущення.

З іншого боку, все своє життя Михайло Йосипович будував мости, які з'єднували його з іншими людьми. Ці Ріальто потрібні були йому для внутрішньої рівноваги, а також для

збагачення душ інших. Із цієї рівноваги виростала його сила, яку можна було помітити по тому, як він іде, як посміхається, як читає лекції.

Я думаю, що Михайло Йосипович відчував себе у певному сенсі просвітителем України у найвищому — месіанському сенсі цього слова. Саме тому він стільки уваги приділяв шкільній математиці, олімпіадам, редагував журнал «У світі математики». Коли вийшов перший випуск цього журналу вже без цензури у видавництві «ТВіМС», він запитав мене: «Ну, які будуть зауваження? Можна критикувати». Пам'ятаю, я сказав: «Михайло Йосипович! Дуже багато української поезії. Це ж все-таки математичний журнал». Він посміхнувся, але нічого не сказав.

Я дуже добре пам'ятаю нашу останню зустріч влітку 2004 року. Ми зустрічалися в Інституті математики, переглянули нові журнали. До останнього дня Михайло Йосипович читав свіжі наукові журнали і робив виписки у товстий зошит. Потім він запитав мене — чим я зараз займаюся, які математичні результати отримав. Він дуже уважно переглянув їх, а потім сказав, що хоче написати розширений варіант своєї книги «Спектральна теорія випадкових полів», який був би більш доступний студентам. Я підтримав цю ідею, бо мені самому довелося багато разів пояснювати іншим декілька перших сторінок його монографії. Він попросив мене прочитати рукопис, коли він буде готовий, та зробити коментарі. Я, звичайно, погодився... Ми пообідали, довго говорили про політику, а потім пішли на Хрещатик шукати нову книгарню, про яку він прочитав десь у

газетах. На Майдані Незалежності ми сфотографувалися. Потім він пішов на зупинку тролейбуса, а я дивився йому вслід, і тоді ще не знав, що то була наша остання зустріч...

Про те, що Михайло Йосипович пішов із життя, я дізнався з електронної пошти... Жити — значить бути винним. Проживаючи у Великій Британії, я не знайшов можливості приїхати на похорон. Але я знаю, що коли люди прощалися з ним, у небі стояв день Віри, Надії, Любові та

їхньої матері Софії. У цьому я вбачаю певний символ. Бо Михайло Йосипович завжди вірив, що із цих незграбних хлопчиків та дівчаток можна виховати прекрасних математиків. Він завжди мав надію, що життя коли-небудь поліпшиться, хоч і жив у турбулентну добу з великими числами Рейнольдса. Він любив людей тією чистою любов'ю, яка нагадує полум'я без диму. І ще — від нас пішла МУДРА ЛЮДИНА, яка прикрашала наше життя.

*Микола Леоненко,
доктор фізико-математичних наук, професор,
Кардіфський університет (Велика Британія)*

Вперше я зустрівся з Михайлом Йосиповичем, коли навчався в 7 класі середньої школи. Ми волею долі жили в одному домі на проспекті Науки, біля Інституту кібернетики. Михайло Йосипович запропонував мені тоді почитати перший збірник Українських математичних олімпіад для школярів під редакцією В.А.Вишенського та М.Й.Ядренка. Ця книжка мене дуже зацікавила і підштовхнула до участі в цьому ж році у Київській та Українській математичних олімпіадах, де я зайняв призові місця, що спричинило справжнє захоплення математикою в старших класах. Фактично участь в математичних гуртках при Київському університеті та математичних олімпіадах, організатором та душею яких був Михайло Йосипович, і визначила математику моєю майбутньою професією.

Після закінчення середньої шко-

ли я поступив на механіко-математичний факультет Київського університету. Михайло Йосипович читав нам на першому курсі «Дискретну математику». Це був захоплюючий і найулюбленіший предмет для багатьох студентів. Особливо приваблювала нестандартність курсу і те, що Михайло Йосипович на кожній лекції давав для бажаючих багато достатньо складних задач, деякі з них ми потім розв'язували біля дошки. На другому курсі нашим найулюбленішим предметом була «Теорія ймовірностей», яку блискуче читав Михайло Йосипович, і тому багато студентів на курсі вибрали кафедру теорії ймовірностей та математичної статистики для своєї спеціалізації.

В нашій студентській групі на кафедрі теорії ймовірностей навчалось близько 20 студентів, п'ятеро з яких потім захистили докторські дисер-

тації та багато хто кандидатські. Серед майбутніх докторів наук троє, Вячеслав Гірко, Дмитро Сильвестров і я, були безпосередніми учнями Михайла Йосиповича, який був керівником наших курсових та дипломних робіт і кандидатських дисертацій. Проте багато студентів також писали курсові та дипломні роботи під керівництвом Михайла Йосиповича і потім захистили кандидатські дисертації під керівництвом інших викладачів кафедри або співробітників Академії наук. Навіть один цей приклад нашої студентської групи яскраво свідчить про видатний хист Михайла Йосиповича до пробудження потягу у студентів до самостійної наукової роботи і його величезний талант Педагога.

Михайло Йосипович мав широкі енциклопедичні знання і чудову наукову інтуїцію. Він міг завжди дати пораду, порекомендувати відповідну літературу. Я хочу також відзначити надзвичайну людяність Михайла Йосиповича, готовність завжди в усьому допомогти. І що найголовніше для Вчителя, Михайло Йосипович умів вибирати для учнів дуже перспективні теми для наукових досліджень, які з курсових переростали в дипломні, потім в кандидатські, а інколи навіть в докторські дисертації.

Я знову хочу навести приклад нашої студентської групи. На третьому курсі Михайло Йосипович дав кожному з нас різні і дуже перспективні теми курсових робіт, які фактично визначили напрями наших майбутніх наукових досліджень. Так, наприклад, Вячеславу Гірку Михайло Йосипович запропонував дослідити про-

блему Ван дер Вардена, пов'язану із властивостями детермінантів випадкових матриць. Дмитру Сильвестрову дав тему, пов'язану з дослідженням сум випадкової кількості випадкових величин, а мені запропонував дослідити проблему Колмогорова, пов'язану з дослідженням асимптотичної поведінки спеціального класу випадкових процесів — скінченних ланцюгів Маркова. Для кожного з нас тема курсової роботи переросла в тему кандидатської, а потім докторської дисертації і визначила основний напрям наукових досліджень на багато десятиріч.

Мене особисто дослідження проблеми Колмогорова привело на 5-му курсі до розгляду проблеми асимптотичного укрупнення станів Марківських процесів, а потім, через декілька років після захисту кандидатської дисертації, до вивчення нового класу випадкових процесів — процесів, що перемикаються, який я ввів як математичний апарат для дослідження стохастичних процесів, що розвиваються під впливом деякого середовища і, можливо, в різних шкалах часу. Ці дослідження стали основою моєї докторської дисертації. Подальше поглиблення цієї проблематики та широке застосування процесів, що перемикаються, до різних проблем теорії стохастичних систем теорії масового обслуговування, теорії надійності тощо також пов'язано з тематикою кандидатських дисертацій більш ніж двох десятків моїх учнів, яких з повним правом можна вважати науковими онуками Михайла Йосиповича.

Переважає більшість спеціалістів в галузі теорії ймовірностей та математич-

ної статистики Києва, а також значна кількість спеціалістів в цій галузі в Україні або закінчили кафедру теорії ймовірностей та математичної статистики Київського університету, якою більше тридцяти років керував Михайло Йосипович, або їх наукові інтереси пов'язані з цією кафедрою. Усі вони відчули колосальний позитивний вплив Михайла Йосиповича як Педагога і організатора величезної наукової школи.

Я хочу також особливо відзначити, що протягом кількох десятиріч Михайло Йосипович був беззмінним організатором і керівником Київських і Українських математичних олімпіад та математичних гуртків для школярів

при Київському університеті. Практично всі майбутні українські математики та багато представників інших точних наук вивчалися в цьому горнілі, і це справило величезний позитивний вплив на рівень математичних знань не менш ніж двох поколінь сучасних українських науковців.

Тому не можна переоцінити незрівнянний внесок Михайла Йосиповича у справу підготовки спеціалістів з теорії ймовірностей та математичної статистики і в цілому з математичних дисциплін на Україні. Я дуже пишаюся тим, що з повним правом можу називати Михайла Йосиповича Ядренка своїм Вчителем.

*Володимир Анісімов,
доктор фізико-математичних наук, професор,
член-кореспондент НАН України*

Я познайомився з Михайлом Йосиповичем Ядренком восени 1964 року, незабаром після вступу до Київського університету. Він був моїм науковим керівником в студентські роки і в аспірантурі; більш як двадцять років я працював спочатку викладачем, а потім професором на кафедрі теорії ймовірностей і математичної статистики, якою керував Михайло Йосипович; тісно співробітничав з ним як керівник статистичного центру (СКБ «Спектр»). Наше співробітництво і дружні стосунки тривали й після мого переїзду в Швецію.

Ми разом брали участь в організації кількох Україно-Скандинавських ймовірнісних конференцій. В 1996 році, під час однієї з наших зустрічей, Михайло Йосипович роз-

повів мені про те, що в Київському університеті має бути відкрита спеціальність «Статистика» з окремим набором студентів. Це була давня ідея, просуванням якої Михайло Йосипович наполегливо займався багато років. Ми почали обговорювати, яким чином можна було б допомогти розвитку цієї спеціальності. Разом з моїм шведським колегою професором Гуннаром Кулдорфом було підготовано великий проект в рамках Європейської програми «TEMPUS». Протягом семи років я координував цей проект разом з Михайлом Йосиповичем і пишаюсь тим, що нам вдалося здійснити за ці роки.

Сорок років — великий термін. Це більше двох третин мого життя, в якому

М.Й.Ядренко і Д.С.Сильвестров обговорюють математичну задачу

роль Михайла Йосиповича як мого вчителя вийшла далеко за межі наукових стосунків. Я сподіваюсь, що ці замітки, разом зі спогадами інших учнів і друзів Михайла Йосиповича, допоможуть відтворити хоча б частково багатогранний образ цієї прекрасної людини.

Передовсім мені б хотілося сказати, що Михайло Йосипович був, за моїм глибоким переконанням, унікальним науковим керівником.

Дуже важливим він вважав якомога раніше залучити здібних студентів до наукової роботи. Багатьох він знав ще з шкільних олімпіад і недільної математичної школи, яка успішно працювала в університеті в ті роки, коли я був сту-

дентом. Протягом багатьох років Михайло Йосипович із захопленням займався олімпіадами і недільною школою, як і факультативними математичними гуртками для студентів. Він запросив мене в такий гурток, потім залучив мене до занять з школярами в недільній школі. До речі, там я зустрів свою майбутню дружину, Ліну Погребинську, яку Михайло Йосипович також залучив до занять зі школярами в одній із паралельних груп. Як і багато моїх однокашників, я був прилучений до наукової і викладацької роботи з першого курсу навчання в університеті!

Як ніхто інший, Михайло Йосипович умів оцінити здатність своїх

підопічних і запропонувати кожному цікаву задачу по силі, не надто складну і не дуже легку, а якраз таку, яка стимулювала б інтерес до подальшої наукової роботи. Михайло Йосипович умів чекати, доки учень сам знайде рішення і, що дуже важливо, всіяко заохочував спробу не тільки вирішити задачу, але й розвинути її і потім самостійно поставити і сформулювати нові більш загальні задачі. Не випадково серед його учнів так багато вчених, які розвинули згодом свої оригінальні наукові напрями.

Михайло Йосипович — людина унікальної математичної ерудиції і неймовірного знання публікацій в галузі теорії ймовірностей і математичної статистики, що було наслідком колосальної роботи з науковою літературою, яку він вів впродовж усього наукового життя. Він завжди міг порадишити учню або колезі, де слід шукати відповідні наукові роботи. І це було дуже важливим фактором, що стимулював його учнів рівнятися на кращі світові досягнення в своїй науковій галузі.

Наукове керівництво, видимий результат якого — десятки докторів і кандидатів наук серед його учнів, це важлива, та лише частина визначної і широкої педагогічної діяльності Михайла Йосиповича.

Багато поколінь студентів пам'ятають його майстерні лекції з теорії ймовірностей і дискретної математики так само, як і прекрасні підручники з цих курсів. Хочеться нагадати хоча б деякі з них, насамперед підручник з теорії ймовірностей і математичної статистики, підготований разом з Йосипом Іллічем Гіхманом і

Анатолієм Володимировичем Скороходом на початку 80-х. В середині 70-х Михайло Йосипович запропонував підготувати збірник з курсу теорії ймовірностей. Я вдячний Михайлу Йосиповичу за запрошення взяти участь в цьому цікавому проекті разом з ним, Анатолієм Володимировичем Скороходом і Анатолієм Яковичем Дороговцевим. Цей задачник, який має українське, російське і англійське видання, досі найобширніший у своїй галузі. Багато років Михайло Йосипович працював над підручником з дискретної математики. Цей прекрасний підручник було видано в 2004 році в рамках Європейського TEMPUS-проекта, про який я вже згадував. Я дуже радий, що Михайло Йосипович встиг побачити, коли він вийшов у світ.

Вражає і масштаб популяризаторської діяльності Михайла Йосиповича. Він був ініціатором і головним редактором журналу «У світі математики», видання якого є безумовним досягненням української математичної школи. Михайло Йосипович прочитав незліченну кількість популярних лекцій для учнів і вчителів у школах, учасників математичних олімпіад, викладачів вузів, для інженерів в Будинку науково-технічної пропаганди, на телебаченні, опублікував багато книг і статей з найрізноманітніших розділів математики.

Активна педагогічна діяльність Михайла Йосиповича органічно поєднувалась з дуже вдумливою науковою роботою. Крок за кроком він зумів створити в рамках української ймовірнісної школи один з найстійкіших наукових напрямів досліджень з теорії випадкових полів, а його монографія

про спектральну теорію випадкових полів — еталон у цій галузі.

З самого початку моєї роботи на кафедрі теорії ймовірностей і математичної статистики Михайло Йосипович втягнув мене також у прикладні дослідження на замовлення промисловості. Треба сказати, що саме Михайло Йосипович допоміг мені знайти правильний стиль в спілкуванні з інженерами. Адже дуже часто прикладні фахівці мають глибокі і оригінальні ідеї, затінені безпомічним математичним оформленням. Не всі, навіть дуже талановиті, математики здатні говорити з ними на їхній мові і перебудовуватися на їх емпіричний стиль мислення. Михайло Йосипович умів це робити дуже добре. Я багато чого навчився у нього, і це дуже допомогло мені згодом при розгортанні широкомасштабних прикладних наукових робіт в галузі статистичного забезпечення для космічних систем.

Хотілось би відзначити ще одну рису Михайла Йосиповича як визначного вченого і організатора наукових досліджень — повна відсутність заздрості і ревнощів до успіхів колег. Ця риса притаманна тільки тим ученим, у яких талант органічно поєднується з істинною інтелігентністю. Багато учнів і молодших колег Михайла Йосиповича захищали дисертації, отримували звання чи посади раніше за нього за його ж активної підтримки.

Взагалі, моральний вплив неординарної особистості Михайла Йосиповича мав значення не менше, ніж його педагогічна і наукова діяльність.

Всі, кому пощастило спілкуватися з ним, пам'ятають його дуже м'яку і доброзичливу манеру спілкуван-

ня, принципову неконфліктність.

В той же час друзі і колеги Михайла Йосиповича знають, що він умів і завжди вперто відстоював свої принципи. Мабуть, найхарактернішими були ситуації, коли треба було допомогти при влаштуванні на роботу чи в дисертаційних справах людині обдарованій і достойній, але з «неправильними» анкетними даними. В кількох випадках мені доводилось вирішувати такі питання разом з Михайлом Йосиповичем. Наполегливо і послідовно Михайло Йосипович шукав можливих варіантів доти, доки справедливість була так чи інакше відновлена. Це ж стосується й інших ситуацій. Його моральна позиція завжди була бездоганною.

Михайло Йосипович справді був людиною доброї волі. Можна було заздалегідь бути впевненим, що будь-яка позитивна ідея або пропозиція матимуть його підтримку.

Однією з найпривабливіших рис, притаманних Михайлу Йосиповичу, було його вміння слухати і чути, а потім дати вдумливу і зацікавлену пораду. Багато разів я спостерігав на кафедрі, як колеги чи колишні студенти спеціально приходили до Михайла Йосиповича за порадою.

Наведу приклад зі свого життя. Якось ми з Ліною зустріли Михайла Йосиповича на Хрещатику. Мова зайшла про дітей, і Михайло Йосипович спитав, у якому класі вчиться наш син. Дізнавшись, що в сьомому, він сказав, що саме час зацікавити школяра математикою і запропонував подумати про організацію математичного гуртка в школі, де навчається наш син. Ліна скористалась цією порадою і протягом року вела такий

гурток. Через рік наш син і ще кілька його друзів вступили в фізико-математичну школу № 145. Далі все розвивалось природним чином. Ми щасливі, що наш Сергій за покликанням вибрав математику, зараз він уже сам

успішно керує аспірантами.

І таких прикладів можна було б навести багато. Я впевнений, що тисячі людей, які отримали пораду і підтримку від Михайла Йосиповича, згадують його з вдячністю.

*Дмитро Сильвестров,
доктор фізико-математичних наук,
професор, Малардаленський університет (Швеція)*

Мені дуже поталанило: першим педагогом, якого я зустріла в Київському університеті (тоді КДУ), був Михайло Йосипович Ядренко. Він приймав у мене вступні іспити, читав лекції нашому потоку, вів спеціальні курси, семінарські заняття, керував моєю дипломною роботою, дисертаційним дослідженням.

Великий позитивний вплив мав Михайло Йосипович на всіх, хто мав щастя спілкуватися з ним. Безмірно добрий, щедрий, ширий, чесний та безкорисливий, він завжди допомагав своїм учням, був генератором ідей.

Пізніше, вже після закінчення університету, я мала честь познайомитись з його батьками, дружиною, дітьми. Тоді остаточно зрозуміла, звідки це коріння добра, широї відвертості, мужності, наполегливої праці. Матуся Михайла Йосиповича, Олександра Євменівна, казала, що найголовніше для її сина є стежка до письмового стола, де він може працювати, решту умов він вважає другорядними. Батько, Йосип Юхимович, скаржився, що Михайло Йосипович не вмів берегти себе, дуже перевантажується працею.

Спілкуючись з родиною Михайла Йосиповича, усвідомлюєш джерела генетичної порядності, інтелігентності, скромності, здатності до самопожертви. Взагалі вражає скромність всіх членів родини Ядренків. Від співробітників Інституту кібернетики, колег дружини Михайла Йосиповича, Енгеліни Костянтинівни, я дізналась, що вона була в групі тих математиків, які склали програмне забезпечення для першої в Європі ЕОМ. Завжди дуже скупі вони коментували свої досягнення. У той же час велика увага до проблем студентів, учнів, друзів. Михайло Йосипович пам'ятав, на диво, майже всіх випускників механіко-математичного факультету.

Для Михайла Йосиповича не було чужого болю, чужого лиха, все він сприймав душею і серцем, допомагав, радив. Викликає захоплення його безкорислива чоловіча дружба з однокурсником, професором Віленом Іллічем Михайловським.

Нещодавно ми святкували 70-річчя Михайла Йосиповича. Скільки ширих, теплих слів було сказано, скільки побажань, яким не судилося здійснитись. Як

завжди, Михайло Йосипович опромінював усіх своєю неповторною усмішкою, такою теплою, беззахисною...

Доля подарувала мені й останню зустріч з Михайлом Йосиповичем за декілька днів до фатального кінця. Ми зустрілись біля червоного корпусу

університету. Михайло Йосипович був дуже енергійним, розповідав про найближчі плани. Не оминули ми і теми виборів. Він прогнозував, що буде дуже важко, але необхідно перемогти. Зараз уже можна сказати, що то був його заповіт.

*Тетяна Жегрій,
кандидат фізико-математичних наук,
доцент Національного медичного університету*

В студентські роки я прослухав два курси лекцій Михайла Йосиповича — «Дискретна математика» і «Теорія ймовірностей». Дискретна математика читалась нам на першому курсі, і то був перший рік (1964/65 н.р.), коли цей курс було впроваджено. Наскільки я розумію, саме Михайло Йосипович і був тоді ініціатором впровадження такого курсу. Складався він з трьох частин: комбінаторики, з методом генератрис включно, елементів теорії графів і дискретної теорії ймовірностей. Метод генератрис — один з найпотужніших методів комбінаторного аналізу — справляв враження якоїсь таємничості, магічності. В моїй уяві воно частково переносилося на особу лектора, і відношення до Михайла Йосиповича, як до людини, що знає багато цікавих (математичних) таємниць, зберігалося й згодом. Звичайно, це особисте, але з цих двох курсів я зробив висновок, що дискретна теорія ймовірностей є найкрасивішою частиною цієї науки. Таке враження зберігається в мене й до сьогоднішнього дня.

Після закінчення в 1969 році меха-

ніко-математичного факультету Київського державного університету імені Тараса Шевченка я вступив до аспірантури при кафедрі алгебри і математичної логіки цього ж факультету. Мені відразу було доручено проведення практичних занять з алгебри в кількох групах денного та вечірнього відділень на факультеті. Завдяки цьому я ввійшов до кола молодих викладачів, яких тоді на факультеті було досить багато. А кафедра ймовірностей і математичної статистики, яку на той час вже очолював Михайло Йосипович, вся була молодю. Містилася вона тоді в «передбаннику» (внутрішній комірчині) аудиторії 264 головного корпусу університету. Це аудиторія на другому поверсі правого крила корпусу, де тоді був розташований механіко-математичний факультет. Слід зазначити, що всі університетські корпуси на той час були дуже перевантажені; заняття проводилися в три зміни. Студенти стаціонару навчалися в першу і другу зміни, студенти вечірнього відділення (а було їх досить багато) — в третю. Тут заняття розпочиналися о 19.15 і тривали

до 22.35 (дві пари з десятихвилинною перервою між ними). При такій щільності занять про те, щоб укласти розклад занять вигідно для викладача, часто не могло бути й мови. А тому мені, наприклад, доводилося проводити дві пари зранку — з 8.30 до 12.10, а потім дві пари ввечері. Проміжки між лекціями заповнювалися роботою в бібліотеці, розмовами, дискусіями на математичні і не математичні теми, грою в шахи тощо. Саме в той час я став частим гостем на кафедрі теорії ймовірностей. Як тепер розумію, було цьому кілька причин. По-перше, туди вчашав мій старший колега і вчитель Володимир Андрійович Вишенський, якого я надзвичайно поважав і намагався (часто неусвідомлено) наслідувати. Відвідуючи кафедру разом з ним, я розмовляв з А.В.Скороходом, В.С.Королюком, М.Й.Ядренком, І.І.Єжовим, з якими Володимир Андрійович приятелював. Це тішило моє аспірантське самолюбство. Та й розмови (а велись вони на різні теми) були для мене справжньою школою, багато різних фактів, які до сьогоднішнього дня зберігаються в моїй пам'яті, почерпнуто саме з них. По-друге — це бажання порозмовляти з Михайлом Йосиповичем. На той час з ініціативи Михайла Йосиповича вже почав виходити щорічник «У світі математики». Михайло Йосипович запропонував мені написати кілька статей до цього збірника. Проблематику і навіть саму побудову перших двох із них я обговорював з Михайлом Йосиповичем досить докладно і скористався багатьма його порадами. А коли я пізніше вирішив написати

статтю «Математичний аналіз гри в п'ятнадцять» для цього збірника, Михайло Йосипович приніс мені книгу А.Успенського про математичні ігри і розваги, видану ще на початку двадцятих років минулого століття, в якій було проаналізовано цю гру. Михайло Йосипович уже тоді був знаним бібліофілом, і це завжди давало мені ще одну тему для розмов. В часи «хрущовської відлиги» (друга половина 50-х — початок 60-х років) було видано багато творів українських письменників, репресованих і знищених сталінщиною і навіть деякі твори письменників-емігрантів. Крім того, у букіністичних книгарнях з'явилися твори письменників і поетів, видані в дореволюційні часи або в час «українського відродження» (20-ті роки минулого століття) як в Східній, так і в Західній Україні. Багато що з того продавалося в книгарнях і пізніше. Михайло Йосипович мав у своїй бібліотеці велику частину з того, що можна було купити в книгарнях. Від нього можна було дізнатися про того чи іншого письменника, про видані твори, де ще можна купити шукану книгу і тому подібні речі, які цікавлять людину, що любить і збирає книги.

Ще одна причина, чому я любив відвідувати кафедру теорії ймовірностей — це по-домашньому тепла атмосфера і демократизм всіх співробітників кафедри. У створенні відповідної атмосфери, окрім завідувача, велику роль відігравала, як на мене, методист кафедри Тетяна Лапіда, а трохи згодом ще й інженер Галина Багро. Відвідуючи кафедру, я досить швидко перейшов на «ти» з моїми дещо старшими колегами, тоді

молодими доцентами Ю.М.Рижовим, Ю.В.Козаченком, Г.Л.Куліничем, О.І.Пономаренком. Вони ставилися до мене без найменших проявів зверхності, як це трапляється між викладачами навіть з невеликою віковою різницею. Всі вони мали розвинуте почуття гумору, на кафедрі часто з'являлись гумористичні листівки, створювались жартівливі проекти (наприклад, положення про чергового третього), завжди можна було почути свіжий анекдот, обговорити політичні події. Хтось ділився враженнями від тільки-но прочитаної книжки, хтось — про відвідини театру чи відрядження на конференцію. І все це весело, з цікавими подробицями. Можна було заглянути на хвилинку, запитати, що нового, вислухати одну чи кілька історій, від яких покращувався настрій, і йти далі. Можна було засісти за шахи.

Після переїзду факультету в новий корпус в районі Виставки я став бувати на кафедрі теорії ймовірностей рідше. Робота тепер була близько дому, зникли вечірники, а розклад занять вдавалось компонувати так, що перерв між лекціями, як правило, не було. Але наші зустрічі і розмови з Михайлом Йосиповичем відбувалися регулярно. В основному це стосувалось обговорення різних сторін викладання математики, видання книг, редагування збірника «У світі математики», різних видів пропагандистської роботи з школярами. Кілька разів Михайло Йосипович пробував залучити мене до проведення шкільних математичних олімпіад, але я завжди відмовлявся, посилаючись на те, що ніколи не мав і не маю потрібних для цього якостей. А от три книги для серії

«Бібліотечка фізико-математичної школи» (у співавторстві з Л.А.Калужніним, Ю.М.Рижовим і В.А.Вишенським) було написано. Першу з них «Перетворення і підстановки» (у співавторстві з Л.А.Калужніним) пізніше було перекладено і перевидано російською та німецькою мовами. З Михайлом Йосиповичем обговорювався початковий проект книги, він цікавився ходом її написання, йому віддавалися машинописні екземпляри для першого знайомства і передачі до редакції видавництва.

Про «серйозну» науку розмовляли ми з Михайлом Йосиповичем рідше. Іноді його цікавила моя думка про певного математика-алгебраїста, іноді — про алгебраїчну монографію чи навчальний посібник, який з'явився в книгарнях. Особливо цікавився він ростом молодих алгебраїстів. Був дуже задоволений, коли молода людина, яку він знав ще з шкільних математичних олімпіад, сміливо входила в науку, отримуючи серйозні результати. Завжди поздоровляв мене після захисту мого чергового аспіранта. Сам Михайло Йосипович підготував більше 40 кандидатів наук, він добре розумів, яка це серйозна робота і його поздоровлення я завжди сприймав з вдячністю.

Десь на другий рік після проголошення незалежності України я завів розмову з Михайлом Йосиповичем про те, що добре було би перетворити щорічник «У світі математики» в науково-популярний журнал з математики для школярів і юнацтва під такою ж назвою. Михайло Йосипович відповів, що він і сам про це вже думав, але поки що не бачить, як можна розв'язати фінансові проблеми. Піз-

ніше ми ще кілька разів поверталися до цієї розмови, обговорюючи різні аспекти, пов'язані з організацією журналу. Було це на такому собі абстрактному рівні: якби фінансування знайшлося, то треба було б зробити такі й такі кроки, прийняти такі й такі рішення. А потім... Михайло Йосипович запросив мене до свого кабінету, сказав, що справу видавання журналу вирішено позитивно, він буде головним редактором новоствореного журналу і запропонував мені стати його заступником. Це було несподівано, хоча в попередніх розмовах я завжди говорив, що готовий робити все, аби такий журнал почав виходити. Після деяких вагань я погодився, і з того часу аж до передчасної смерті Михайла Йосиповича тривала наша співпраця над випусками журналу. Особливо старанно готувалися перші його випуски. Ми прискіпливо аналізували всі матеріали, що були в редакційному портфелі, замовляли статті до тих рубрик, які залишалися незаповненими, працювали з авторами над поліпшенням текстів їх статей. І була особлива радість — отримати з друкарні екземпляр першого випуску журналу. Був він мною кілька разів уважно перечитаний. На типографський видрук дивишся вже ніби зі сторони, бачиш, що можна було би поліпшити, що треба було би підправити. Все це також було обговорено з Михайлом Йосиповичем.

Думаю, що вихід в світ першого випуску нового журналу став подією в українській освіті. І основна заслуга в тому, що ця подія відбулася, належить Михайлові Йосиповичу. Невелика ініціативна група, до якої входив і я, лише допомагала йому. За деякий час журнал почав виходити регулярно, портфель редакції завжди містив цікаві статті, повідомлення, задачі. Створився сталий колектив авторів — відомих математиків і педагогів. До роботи над журналом постійно залучаються молоді викладачі і студенти. Все це свідчить про те, що журнал має гарні перспективи.

На цьому можна було б і закінчити, але не можу не написати про одну обставину, яка вразила не лише мене, а й багатьох друзів і співробітників Михайла Йосиповича. В 2002 році факультет святкував 70-літній ювілей професора Ядренка. Відбулося розширене засідання вченої ради факультету, на яке прийшло багато відомих учених, педагогів, представників різних організацій, учнів. Звучали поздоровлення, зачитувалися вітальні адреси. Не було лише нікого з керівництва рідного університету. Те ж саме повторилося через два роки: ніхто з керівників університету не спромігся взяти участь у траурній церемонії в день похорону Михайла Йосиповича. І це при всіх його заслугах перед університетом, перед наукою і освітою в Україні...

*Віталій Суцанський,
доктор фізико-математичних наук, професор
Польща*

Михайло Йосипович Ядренко був саме тим вченим, який допомагав становленню багатьох молодих науковців, в тому числі й мені. Навчання моє в середині 70-х років минулого століття на геологічному та кібернетичному факультетах Київського державного університету імені Т.Г.Шевченка проходило під значним впливом кібернетичних ідей. Під час одного з публічних виступів в Інституті кібернетики НАН України академік Віктор Михайлович Глушков висловив думку про те, що разом із розвитком економічної, медичної та біологічної кібернетики було б доцільно розпочати дослідження з геологічної кібернетики. Це й визначило надалі мою наукову долю.

Михайло Йосипович Ядренко запам'ятовується, як талановитий педагог. Його енциклопедична подача матеріалу сягала далеко за межі вузької спеціальності, доброзичливість, відкритість душі при передаванні своїх знань тим, хто їх прагне, тонке відчуття аудиторії захоплювали слухачів. На той час він читав найбільш повний курс теорії ймовірностей та математичної статистики. Ці лекції справили на мене незабутнє враження. Вони завжди відзначалися чіткістю, логічною послідовністю, глибиною викладу теоретичних основ сучасної теорії ймовірностей і математичної статистики.

Розширення використання теоретико-ймовірнісних методів дослідження у цей період дало значний поштовх створенню нових напрямків застосування теорії випадко-

вих полів. Він першим звернув мою увагу на роботу Ж.Матерона, який відомий широкому колу математиків також як провідний фахівець стохастичної геометрії. На той час ця робота оформила новий напрям теоретичної геології — «математичної геології».

У 1994 р. я був зарахований аспірантом кафедри теорії ймовірностей і математичної статистики механіко-математичного факультету, яку очолював професор Ядренко. Про її визнання та популярність на той час може свідчити такий факт. На дві заплановані в аспірантурі вакансії подали заяви й успішно склали вступні іспити дванадцять претендентів. І в цій ситуації вкотре проявилися високі людські якості та авторитет Михайла Йосиповича. Ректор пішов назустріч його клопотанням, і ми всі отримали змогу навчатися й успішно завершити навчання в аспірантурі.

В 1987 р. під керівництвом Михайла Йосиповича мною була успішно захищена дисертація на тему: «Математичне моделювання випадкових геохімічних полів». У цій роботі було зроблено узагальнення численних регіональних геологічних і геохімічних досліджень, а також напрацьовані основні підходи до розробки математичних моделей випадкових геохімічних полів. Актуальність цього напрямку наукових досліджень, а також далекоглядність професора Ядренка як одного із засновників теорії випадкових полів, підтвердилася трагічними подіями 1986 р.

Набуті під час навчання в аспірантурі знання допомагали мені завжди.

Так, тема ліквідації наслідків аварії на ЧАЕС з урахуванням оцінки ризику впливу небезпечних хімічних і радіоактивних речовин на здоров'я людини стала одним з основних напрямів наукових досліджень як в Інституті геохімії і фізики мінералів НАН України, так і у Всесоюзному науководослідному інституті полімерів і пластичних мас МОЗ СРСР.

Наукові інтереси Михайла Йосиповича виходили далеко за межі теорії ймовірностей. Так, з набуттям Україною незалежності перед її керівництвом постало безліч проблем державотворення, в тому числі й національної безпеки. Працюючи в Національному інституті стратегічних досліджень, неодноразово отримував від нього кваліфіковані консультації щодо математичного моделювання соціальних систем.

Михайло Йосипович був справжнім патріотом України. Можливо і в такий спосіб виражалася його громадянська позиція.

Його науковий авторитет суттєво вплинув на вибір мною теми докто-

рської дисертації, що стосувалася математичного моделювання оцінок ризику діяльності складних систем безпеки.

Наші суто людські та творчі стосунки не припинялися ніколи. Під час зустрічей з ним можна було обговорювати не тільки наукові проблеми, але й широке коло багатьох інших сторін людського життя. З ним було завжди цікаво й повчально.

Михайло Йосипович — багатогранна й яскрава особистість, яка дарувала людям тільки добро та радість.

Я буду завжди з теплотою згадувати роки співпраці з Учителем...

Я буду завжди пишатися тим, що я його учень.

І, зрештою, набутий мною досвід математика-прикладника, завдяки шанованому і дорогому для мене та моєї родини професорові Михайлові Йосиповичу, я можу передати вже своїм учням, а також студентам Національного технічного університету (КПІ), викладаючи курс «Методи математичного моделювання складних систем безпеки».

*Олександр Качинський,
доктор технічних наук, завідувач відділу стратегії
національної безпеки Інституту проблем національної безпеки
при Раді Національної безпеки і оборони України*

Серед інших справ Михайла Йосиповича Ядренка окремо вирізняється його просвітницька робота з молоддю. Це організація різноманітних олімпіад, засновництво та редагування науковопопулярних видань, заохочення здібної молоді до поглибленого вивчення математики та наукової роботи.

Я вперше побачив Михайла Йосиповича наприкінці 60-х років як учасник Республіканської олімпіади. Михайло Йосипович був серед засновників Київської міської олімпіади з математики, багаторічним головою журі Всеукраїнської олімпіади юних математиків. Через такі олімпіади за

всі ці роки пройшли десятки і сотні добре відомих українських математиків. Як Голова, він завжди дотримувався олімпійського принципу: важливий не результат, а участь. На його цілком справедливую думку, задача математичного змагання — не так у визначенні переможця, як у заохоченні всіх учасників. Звичайною практикою при Михайлі Йосиповичу стало вручення дипломів усім учасникам Республіканської олімпіади, а не тільки призерам. У процесі проведення традиційних для олімпіад апеляцій будь-який пошукач часто отримував у Михайла Йосиповича суттєву підтримку — досить було стверджувати, що він знав розв'язання задачі і лише не встиг його записати.

Михайло Йосипович був засновником та головним організатором Всеукраїнської телевізійної олімпіади з математики. Ще до того Михайло Йосипович активно працював у Всеукраїнській заочній фізико-математичній школі. Школяр з найвіддаленішого села чи містечка України мав можливість, розв'язавши декілька завдань, проявити себе як майбутнього математика та отримати певні пільги для отримання вищої математичної освіти.

Безпосередньо з Михайлом Йосиповичем Ядренком я познайомився на другому курсі. Михайло Йосипович заміняв А.Я.Дороговцева з

лекцією на дуже складну тему: просторові та поверхневі інтеграли, формула Стокса і таке інше. Вразила велика різниця у стилі: замість точного розміреного викладу Анатолія Яковича ми почули неспішний та емоційний виклад, що створював враження зрозумілості і навіть тривіальності матеріалу. Згодом для мене стало ясно, що це і є творчий метод Михайла Йосиповича — викладати складні речі так, щоб це було доступно всім. Друге важливе враження — вже в ті часи Михайло Йосипович викладав переважно українською мовою, на відміну від більшості викладачів. Впевнений, що українська мова Михайла Йосиповича в подальшому допомогла студентам, та і членам кафедри при переході у викладанні на нашу державну мову.

Ті роки, коли Михайло Йосипович Ядренко очолював кафедру, можу пригадати як найплідніші для нашої науки у стінах Університету: нова спеціалізація з прикладної статистики та методів оптимізації, найбільший контингент студентів (52 на одному потоці на одній кафедрі — це рекорд факультету).

Вже за незалежності — нова спеціальність — статистика, багато нових курсів та спецкурсів. Все це є безпосереднім наслідком діяльності Михайла Йосиповича Ядренка.

*Микола Карташов,
доктор фізико-математичних наук, професор
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка*

Зі своїм Учителем, Михайлом Йосиповичем, я познайомився заочно, коли навчався в десятому класі Липовецької середньої школи Вінницької області. Учителька математики Ніна Власівна Смішко (моя майбутня теща) дала мені почитати книжку «Вибрані питання з елементарної математики», автори: В.А.Вишневський, А.В.Скороход, М.Й.Ядренко, І.І.Єжов. Ця майстерно написана книга перевернула мої уявлення про книги з математики. Виявилось, що про математику можна писати просто і ясно. Тисячі школярів, і я в тому числі, щиро вдячні авторам за таку книгу. Вона допомогла і допомагає зрозуміти математику учням не тільки міста Києва, де є висококваліфіковані викладачі, а й учням сільських шкіл.

Справжнє знайомство з Михайлом Йосиповичем відбулося через багато років під час навчання на механіко-математичному факультеті Київського університету. Під керівництвом Михайла Йосиповича я писав курсову та дипломну роботу. Він переконав мене в тому, що результати, які я отримав, важливі і достойні публікації. Результати моєї дипломної роботи опубліковані в 9 наукових статтях. Після закінчення університету я був направлений на службу в армію. Естонія, ліс, війська ППО. Індикатор кругового огляду радіолокаційної станції з його паралелями і меридіанами викликали спогади про ізотропні випадкові поля, про задачу пересліду-

вання цілі Н.Вінера, про фільтри Калмана-Б'юсі. Такі задачі ми розв'язували згодом з науковцями заводу «Арсенал». Для мене приємним сюрпризом було отримати в той час від Михайла Йосиповича поздоровлення з Новим роком. Хто пройшов армійську «школу», розуміє значення такої події. Він також цікавився, чи продовжую я наукові дослідження. Після закінчення служби я вступив до аспірантури Київського університету. Керівником моєї кандидатської, а потім і докторської дисертації був Михайло Йосипович. Завдяки йому я отримав посаду асистента кафедри теорії ймовірностей та математичної статистики, став доцентом, професором. Я пишаюся тим, що маю спільні з Михайлом Йосиповичем публікації.

Михайло Йосипович пішов від нас невчасно і якимось дуже несподівано. Ще ранком в середу 22 вересня він прочитав лекцію. Потім ми пили каву, обговорювали публікації в журналі «Zentralblatt Mathematik» (Михайло Йосипович чи не єдиний, хто читав цей журнал, інші колеги користувалися електронною версією журналу), а ввечері цього ж дня його забрала швидка допомога, потім операція, а 28 вересня його не стало.

Михайло Йосипович був, як батько всім своїм учням, всім студентам. Для кожного він знаходив добрі слова. Кожному віддавав частинку тепла свого серця. Ми завжди будемо пам'ятати це тепло.

*Михайло Моклячук,
доктор фізико-математичних наук, професор, Київський
національний університет імені Тараса Шевченка*

Діяльність Михайла Йосиповича Ядренка я мала можливість спостерігати протягом чотирьох останніх десятиріч. Характерними для нього були широта і глибина знань в галузі математичної науки і теорії ймовірностей зокрема. Він був одним з небагатьох вчених-математиків, які приділяли надзвичайно велику увагу шкільній математичній освіті в Україні. М.Й.Ядренка по праву можна вважати фундатором олімпіадного руху. Він особисто розробляв завдання для республіканських і обласних математичних олімпіад, неодноразово очолював журі.

М.Й.Ядренко багато років очолював міністерську науково-методичну комісію зі шкільної математики, в складі якої я мала приємну можливість працювати. Він брав активну участь в розробці стандартів шкільної математичної освіти, програм.

Як співавтор шкільного підручника з алгебри і початків аналізу, я неодноразово консультувалась з Михайлом Йосиповичем щодо змісту підручника, зокрема з питань комбінаторики і теорії ймовірностей, і завжди отримувала корисні поради. Він проводив

об'єктивне і вимогливе рецензування нашого підручника за завданням Міністерства освіти України.

Він був незмінним редактором збірника «У світі математики», а потім і науково-популярного журналу з такою ж назвою, єдиних в Україні науково-популярних видань з математики для вчителів та учнів.

М.Й.Ядренко був зразком українського вченого і наставника студентської молоді, працюючи не тільки в Національному університеті імені Тараса Шевченка, а і на кафедрі вищої математики Національного педагогічного університету ім.М.П.Драгоманова.

Мене завжди вражала його скромність, доброзичливість, готовність прийти на допомогу всім тим, хто її потребує. І незабутня його усмішка, яка межувала з дитячою...

В цей нелегкий для держави період реформування освіти найкращою пам'яттю про М.Й.Ядренка має стати продовження його справ численними учнями вченого, колегами і вчителями, всіма тими, хто має відношення до вузівської і шкільної математичної освіти в Україні.

Зінаїда Слєпкань,

*доктор педагогічних наук,
професор Національного педагогічного
університету ім.М.П.Драгоманова*

Я познайомився з Михайлом Йосиповичем у 1985 році на третьому курсі університету, коли почав спеціалізуватися на очолюваній ним кафедрі теорії ймовірностей та математичної статистики. У той рік він чи-

тав нам курс теорії ймовірностей. Михайло Йосипович завжди був улюбленим лектором студентів. Пригадую — щойно він заходить в перерві на кафедру, як за хвилину вона наповнюється студентами. Вони несуть

розв'язки (Михайло Йосипович на лекціях завжди пропонував численні вправи підвищеної складності для самостійного розв'язування), радяться про курсові та дипломні роботи, задають питання по лекціях чи рекомендованій літературі. Йому не жаль було свого часу на спілкування з студентами, перевірку їхніх розв'язань.

Михайло Йосипович пам'ятав величезну кількість цікавих, красивих задач з різних книг, олімпіад, турнірів, запропонованих колегами і висловлених як гіпотези в малодоступних статтях. Він щедро ними ділився, використовував у своїх численних книгах, задачниках, посібниках. Створювати з ним задачник¹ для курсу дискретної математики було не лише дуже повчально, а й неймовірно легко й цікаво. Михайло Йосипович завжди придумував нові задачі, часто приносив листочки з кількома проблемами і списком літератури для здібних студентів. Якщо студент розв'язував задачу, то йому зразу ж пропонувалася нова, ще не розв'язана проблема, пов'язана з попередньою задачею. Так він залучав до наукової роботи здібну молодь і був ініціатором перших студентських міні-досліджень, які часто потім переростали в серйозні наукові студії. Про важливість для багатьох цих перших кроків свідчить вже те, що під його керівництвом було захищено майже півсотні кандидатських та 10 докторських дисертацій.

Проте не завжди він був такий поблажливий. Якщо бачив, що студент може, здатен зробити справу, то

відповідно і вимагав цього. Пригадую мої перші тези на міжнародну конференцію у Вільнюсі з теорії ймовірностей та математичної статистики. Не маючи досвіду, я на єдину сторінку, крім формулювання отриманих результатів, втиснув ще й шматки доведення. Михайло Йосипович уважно прочитав, підправив, викреслив зайве. Коли ж я приніс тези на наступну конференцію, він сказав: «Андрію, результати мені відомі, а як оформлювати тези, я показував минулого разу, тепер пишіть самостійно». Завжди був високої думки про своїх учнів, колег і давав змогу проявити самостійність, навчитись працювати і долати перешкоди самому. Разом з тим багато хто згадує, що перший поштовх, напрям, ключові статті для тематики майбутніх досліджень були йому рекомендовані Михайлом Йосиповичем.

Журнал «У світі математики» виник лише завдяки М.Й.Ядренку. Це була його ідея, яку вдалося реалізувати у 1995 році. Впродовж 10 років Михайло Йосипович залишався незмінним головним редактором, і за цей час було випущено 38 чисел. Йому вдалося зібрати ентузіастів, які стали членами редколегії і на початковому етапі своїми пропозиціями, статтями доповнили задум і допомогли втілити його в життя. Я вдячний Михайлу Йосиповичу, що при заснуванні журналу він запропонував мені бути секретарем, і до 2002 року я мав приємність разом з ним готувати журнал до друку.

В останні роки журнал був без ребільшення його улюбленою спра-

¹ А.Я.Оленко. М.Й.Ядренко. Дискретна математика. Навчально-методичний посібник. — К.: Видавництво НАУКМА, 1996.

вою, яка потребувала величезної кількості часу, енергії, але Михайло Йосипович на це не зважав, розуміючи важливість подібних видань для школярів, учителів, усіх любителів математики. У зв'язку з погіршенням економічної ситуації та неможливістю передплатити журнал для багатьох шкіл, бібліотек, окремих школярів, він як головний редактор регулярно надсилав листи, телефонував у різні фонди, до меценатів з проханням по можливості спонсорувати передплату для таких читачів. Часто-густо відповідь не надходила, або секретар якогось можновладця зразу відмовляв, зрозумівши, що зиску з цього не буде. Але Михайло Йосипович ніколи не ображався, не втрачав надії та оптимізму, а казав: «давайте ще раз надішлемо лист або факс, вони, мабуть, не зрозуміли, або зараз дуже зайняті, а пізніше розберуться».

Завдяки його неймовірно великому колу знайомих, зокрема серед математиків, та ґрунтовному знанню літератури, в журналі завжди було багато цікавих матеріалів. Часто, розмовляючи з колегами на серйозні наукові теми, він пропонував їм написати про це популярно до журналу. Так з'являлись статті для школярів та студентів про сучасний стан математичної науки, нові напрями досліджень: імовірнісну теорію чисел, фінансову та страхову математику, фрактали, криптографію, доведення великої теореми Ферма... У той же час у багатьох числах журналу студенти та школярі, з подачі Михайла Йосиповича, публікували свої перші дослідження...

До авторів Михайло Йосипович завжди ставився з надзвичайною увагою. Зрозуміло, що будь-який журнал часто відхиляє публікації, які

не відповідають його профілю, вимогам. У практиці журналу «У світі математики» це були поодинокі випадки. Михайло Йосипович або переадресовував такі статті до інших журналів (часто сам їх туди завозив уже зі своєю рецензією) або роботу, що не витримувала критики, відсилав автору з численними рекомендаціями, що потрібно змінити, про які проблеми краще написати і які джерела використати. Після переробки просив членів редколегії, колег з інших кафедр переглянути і доопрацювати статтю. Нерідко після цього з'являлась публікація кардинально відмінна від початкового варіанту. Він дбав не лише про те, щоб у журналі друкували цікаві статті, але й щоб кожен автор-початківець підвищив свій рівень, отримав нові знання і ніколи не був ображений.

Михайло Йосипович активно залучав до роботи в журналі молодь. На його запрошення рубрику «Наш конкурс» вели і далі ведуть талановиті студенти, аспіранти, молоді викладачі. Олімпіаду журналу традиційно перевіряє група найкращих студентів механіко-математичного факультету. На жаль, останні роки Міністерство освіти відмовилося допускати переможців олімпіади журналу без конкурсу до Всеукраїнської олімпіади школярів з математики. Михайло Йосипович був цим дуже стурбований, звертався в різні інстанції, але безрезультатно.

Надзвичайно любив і цінував книгу, але не любов'ю власника-лекціонера. Книга була для нього передусім джерелом інформації і тому з радістю давав колегам, студентам книги зі своєї бібліотеки. Траплялося, що їх не повертали, але Михайло Йо-

сипович не жалкував, кажучи, що іншому, мабуть, ця книга більше потрібна, ніж йому. Уважно слідкував за появою нових публікацій з математики за каталогами та реферативними журналами. Одного разу, показавши Михайлу Йосиповичу видрукований з *Mathematical Reviews* список книг з теорії випадкових полів (мабуть, усіх, що були видані на той час), я був вражений, коли він сказав, що всі ці книги йому знайомі і є в його бібліотеці. Колега, який їхав за кордон у відрядження, неодмінно отримував від нього довгий список статей, книг, які він просив скопіювати. Часто після вивчення ці копії переходили до аспірантів, колег.

Михайло Йосипович завжди міг порадижити фундаментальні роботи з різних напрямів теорії ймовірностей і суміжних областей, навіть якщо вони не стосувалися його наукових досліджень. З них можна було отримати загальний огляд потрібної тематики і знайти посилання на більш специфічні результати.

Для мене М.Й.Ядренко назавжди залишиться зразком професора, інтелігента «старої закваски». Коло його інтересів не обмежувалось математикою, він добре знав літературу, цікавився політичним життям, з ним можна було поговорити про нові книги, історію України, події в суспільному житті. Михайло Йосипович пам'ятав величезну кількість історій, фактів про відомих математиків, визначних громадських діячів.

Перед початком лекцій завжди заходив на кафедру зі свіжими газетами.

Мов чарівник, діставав зі свого роздутого портфеля щось цікаве з математики (новий закордонний журнал, ксерокопію статті з новою тематикою, щойно надруковану і подаровану колегами книгу) або новий популярний журнал чи художню книгу. Після пар методист кафедри часто заспокоювала тих, хто чекав на Михайла Йосиповича — «не хвилюйтесь, він іде з пари», знаючи, що охочих порозмовляти з ним, довідатись про новини, запитати пораду так багато, що шлях до кафедри іноді триває 30–40 хвилин.

На факультеті його іноді жартома називали «наш поштар», і не тільки за те, що він залюбки давав почитати нову газету чи журнал. Факультетська пошта надходить в ректорат, і буває, мине декілька днів, доки хтось привезе її з червоного корпусу. Михайло Йосипович, знаючи, як багато листів надсилають на кафедру теорії ймовірностей і що на інших кафедрах колеги теж чекають на листи, журнали чи запрошення на конференції, по дорозі з дому на факультет спеціально робив гак і забирав пошту (часто досить важку). Він навіть думки ніколи не мав, що звання члена-кореспондента, професора, лауреата Державної премії, завідувача кафедрою дають йому якісь привілеї.

Кожен, хто хоч раз зустрівся з Михайлом Йосиповичем, назавжди запам'ятав його люб'язним, простим у спілкуванні, з доброю усмішкою. А його уроки математики, життєвої мудрості та доброти залишаються прикладом для учнів, колег, всіх, хто знав і любив цього справді великого Вчителя.

*Андрій Оленко,
доцент кафедри теорії ймовірностей та математичної
статистики механіко-математичного факультету
Київського національного університету імені Тараса Шевченка.*

Дочка Михайла Йосиповича Оля, Ольга Михайлівна, розповідала, що коли «Швидка допомога» забрала батька в лікарню, на столику лишилася відкрита книжка Тодося Осьмачки.

Що було на тій недочитаній сторінці?

Можливо, вірш Поета, написаний 1921 року...

*З печер і нор,
з хащів, лісів
вовки пішли.
По чреву світа
ситі,
п'яні:
п'ють кров.
Розп'яв хтось правду на
Голгофі
знов!
Звір бенкетує!..
Болить душа...*

Або ж — оці слова:

Все почате з помилок завжди має згубний кінець для справи. Почала наша інтелігенція боротися за волю своєї нації так, щоб було більше слідів для історії, а не для живої справи, та й наробила історичних фактів сумнівної якості. І всі тепер партії нашого народу, і сам народ покутують у страшних муках накоєне. І минуле нас тепер навчає, що чим безвиглядніше для нашої рідної нації, тим з більшою жадобою і розпачливою звагою ми повинні відверто боротися за свою правду і правдивість наших вчинків, щоб, коли настануть нові покоління і не знайдуть навіть натяку, де наші кості лежать, знайшли наші сподіяні діла...

«Наука і культура» вдячна кафедрі теорії ймовірностей Київського національного університету імені Тараса Шевченка та редакції журналу «У світі математики» за сприяння у підготовці цього матеріалу.

